Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: Lakivaliokunta / HE 177/2018 vp / kirjallinen asiantuntijalausuntopyyntö

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esityksen pääasiallinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, pakkokeinolakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettua lakia, tutkintavankeuslakia, poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia, sakon ja rikesakon määräämisestä annettua lakia sekä rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annettua lakia. Ehdotetuilla muutoksilla pantaisiin täytäntöön direktiivi rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä ((EU) 2016/800, jälj. lapsidirektiivi).

Esitutkintalain säännöksiä esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa epäillylle hänen oikeuksistaan täydennettäisiin alaikäisen epäillyn osalta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin lisättäisiin säännökset tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa alaikäiselle vastaajalle hänen oikeuksistaan. Eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan lain säännöksiä velvollisuudesta ilmoittaa luovutettavaksi pyydetylle hänen oikeuksistaan täydennettäisiin alaikäisen luovutettavaksi pyydetyn osalta. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetusta laista kumottaisiin säännös, jonka mukaan syyttäjän ei tarvitse tehdä seuraamusselvityspyyntöä, jos nuori rikoksesta epäilty on ulkomaan kansalainen ja hänen vakinainen asuntonsa on muualla kuin Suomessa. Tutkintavankeuslakiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan tutkintavankeuden aikana 18 vuotta täyttänyt tutkintavanki voitaisiin pitää erillään muista aikuisista tutkintavangeista, jos se olisi perusteltua hänen olosuhteensa huomioon ottaen.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 11 päivänä kesäkuuta 2019, jolloin direktiivi on pantava jäsenvaltioissa täytäntöön.

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO
Vapaudenkatu 58 A, 3. krs
40100 Jyväskylä
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan hallituksen esitys on hyvin valmisteltu. Ehdotukset ovat kannatettavia ja selkeästi perusteltuja. Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää lausunnossaan huomioita siihen, että lapsidirektiivin vaatimuksiin vastaaminen edellyttää lainsäädäntömuutosten lisäksi osaamisen kehittämistä ja koulutuksen lisäämistä kaikissa ammattiryhmissä, jotka toimivat rikosprosessin eri vaiheissa.

Lapsidirektiivin johdanto-osan kohdassa 7 todetaan, että direktiivillä edistetään lapsen oikeuksia ottaen huomioon Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat.[1] Hallituksen esityksessä ei kyseisiä suuntaviivoja ole erikseen käsitelty. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan olisi hyödyllistä arvioida käsillä olevaa lainsäädäntöä ja sen täytäntöönpanoa nimenomaisesti myös lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivojen näkökulmasta.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59-60/1991) tunnistetaan myös tässä yhteydessä osana voimassa olevaa lainsäädäntöämme. Lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustetut lapsen ihmisoikeudet kuuluvat yhtälailla täysimääräisesti rikoksesta epäillyille tai syytetyille lapsille. Sopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen etu esiintyy käsitteenä useissa lapsidirektiivin artikloissa. Lapsen edun arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja ei kuitenkaan avata tarkemmin hallituksen esityksessä. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että kaikissa rikosprosessin vaiheissa ohjeistetaan entistä paremmin, miten lapsen etua tulisi arvioida ja ottaa huomioon käytännössä.

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean määritelmän mukaan lapsen etu muodostuu kaikista sopimuksessa vahvistetuista oikeuksista.[2] Siten kaikki sopimuksessa vahvistetut oikeudet on otettava lapsi- ja tilannekohtaisesti soveltaen huomioon. Erityisesti on tarkasteltava sopimuksen 40 artiklaa, joka koskee nimenomaisesti lasta, jonka väitetään syyllistyneen rikoslain rikkomiseen, jota syytetään siitä tai jonka on todettu sitä rikkoneen. Lasta on kohdeltava hänen ihmisarvoaan kunnioittaen ja hänen ikänsä huomioonottaen. Lapsen oikeuksien komitea on antanut yleiskommentin nro 10 (2007) lasten oikeuksista nuoriso-oikeudessa, jossa ohjataan lapsen oikeuksien sopimuksen soveltamiseen näissä kysymyksissä.[3] Myös lapsen osallisuutta ja lapsen edun ensisijaisuutta käsittelevät yleiskommentit (nro 12(2009) ja 14(2013)) ohjaavat sopimuksen mukaista tulkintaa näissä tilanteissa.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että kaikki lapselle annettavat ilmoitukset ja informaatio on annettava lapselle ymmärrettävällä ja hänet saavuttavalla tavalla. Kaikki kirjallinen ja suullinen informaatio tulee sopeuttaa vastaanottavan lapsen ikää ja kehitystasoa vastaavaksi. On huolehdittava siitä, että lapselle varataan aina myös mahdollisuus halutessaan kysyä tarkentavia kysymyksiä. Suullisesti annettavan tiedon ja ohjauksen merkitys korostuu mitä nuoremmasta lapsesta on kyse.

Direktiivin 20 artiklassa edellytetään eri ammattiryhmien kouluttamista, jotta heillä on riittävät tiedot ja taidot muun muassa lapsen oikeuksista, lapsiystävällisistä menettelyistä ja lapsen tarpeisiin mukautetusta viestinnän kielestä. Artiklan vaatimusten täyttäminen edellyttää systemaattista, jatkuvaa ja laaja-alaista koulutusta. Valtakunnallisesti on varmistettava, että eri tahoissa on riittävästi ammattihenkilöitä, joilla vaadittava osaaminen on hankittu. Lisäksi on huolehdittava siitä, että kaikilla lapset eri prosessin vaiheissa kohtaavilla ammattihenkilöillä on perustiedot ja -taidot lasten kohtaamisesta ja lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta.

Hallituksen esityksessä todetaan poliisiammattikorkeakoulun ja Poliisihallituksen järjestämät perus-, jatko- ja täydennyskoulutukset sekä tulossa oleva tuomareille ja julkisille oikeusavustajille suunnattu koulutus. Tämä on erittäin myönteistä kehitystä.

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että järjestettävien koulutusten vaikuttavuutta seurattaisiin jatkossa säännöllisesti. Tietoa olisi kerättävä muun muassa siitä, kuinka paljon koulutuksiin osallistuu eri ammattiryhmien edustajia ja miten koulutuksen saaneet sijoittuvat alueellisesti sekä siitä, onko ns. erityiskoulutuksen saaneita ammattilaisia riittävästi ja oikea-aikaisesti saatavilla koko maan tasolla. Lisäksi tulisi selvittää prosessissa mukana olleiden lasten kokemuksia sekä saadusta informaatiosta että menettelyistä ja niiden lapsiystävällisyydestä. Koulutustarpeita on arvioitava ja koulutusten sisältöä kehitettävä tutkittuun tietoon perustuen.

Jyväskylässä 28.11.2018

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

---

[1] Verkossa https://rm.coe.int/16806a453d
[2] Yleiskommentti nro 14 (2014) lapsen edun ensisijaisuudesta, kohta 4. Suomenkieliset käännökset yleiskommenteista verkossa http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/
[3] Yleiskommentti nro 10 (2007) Lasten oikeudet nuoriso-oikeudessa. Kaikki yleiskommentit verkossa http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/